

**J. J. NORWICH, *Bizans I: Erken Dönem (M.S. 323-802)*,
İstanbul, 2013, Kabalcı Yayınevi, 330 sayfa (25 Resim ve 5 Harita ile birlikte).
Çev.: Hamide Koyukan. ISBN: 9786055093013**

Emine BİLGİÇ*

Doğu Roma İmparatorluğu ya da modern literatürdeki adıyla Bizans İmparatorluğu Büyük Constantinus tarafından imparatorluğun başkentinin Yeni Roma olarak Konstantinopolis'e taşınmasıyla fiilen 11 Mayıs 330 yılında kurulmuş ve 29 Mayıs 1453'te Osmanlı Sultanı Fatih Sultan Mehmed'in fethine kadar yaklaşık 1123 yıl varlığını sürdürmüştür. İmparatorluk bu süre içerisinde sadece başkentini değiştirmemiş aynı zamanda idare sisteminden ekonomiye toplumsal sınıflanmalardan sosyo-kültürel alanlara kadar etkisini gösteren paganlıktan Hıristiyanlığa köklü bir din değişimi geçirmiştir. M.S. 391 yılındaki Theodosius ediktiyle Hıristiyanlığın resmi din olarak ilan edilmesinden sonra artık paganizmin yoğun olarak yaşandığı Roma İmparatorluğu'nun yerini Hıristiyanlaşmış bir Bizans İmparatorluğu almıştır.

Monografi üç ciltten oluşmaktadır: *Bizans I: Erken Dönem (M.S 323-802)*, *Bizans II: Yükseliş Dönemi (M.S 803-1081)* ve *Bizans III: Gerileme ve Çöküş Dönemi (1082-1453)*. Burada tanıtımı yapılacak olan birinci cilt *Byzantium, The Early Centuries Vol. 1* adlı başlığıyla J. J. Norwich tarafından 1998 yılında yayımlanmış olup 2013 yılında ise Türkçe'ye çevrilerek bilim dünyasına sunulmuştur. Eser, Bizans İmparatorluğu'nun M.S. 323-802 (I. Constantinus-Irene arasındaki dönem) tarihleri arasında cereyan eden dikkate değer olayların zamandizinsel anlatımını hermeneutik bir yaklaşımla sunmaktadır. Çalışmanın hemen hemen her bölümünün başında antik kaynaklardan alıntı yapılan pasajlar yer almakla birlikte konuya dair yapılan diğer çalışmalardan özellikle E. Gibbon'a sık sık göndermelerde bulunmaktadır.

Çalışma Giriş; 1. Büyük Constantinus [323'e kadar]; 2. İnancın Kabul Edilmesi [323-326]; 3. Konstantinopolis [326-37]; 4. Apostata (Dönme) Iulianus [337-6]; 5. Kısırılmış İmparatorluk [363-95]; 6. Roma'nın Düşüşü [395-410]; 7. Sapkınlardan ve Hunlardan [410-53]; 8. Batı Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü [455-93]; 9. Iustinianus'un Yükselişi [493-532]; 10. Belisarius [532-40]; 11. Got Totila [540-49]; 12. Iustinianus'un Son Yılları [549-65]; 13. İnişe Geçiş [565-610]; 14. Birinci Haçlı Seferi, [610-41]; 15. Heracleius Hanedanı [641-85]; 16. Burnunu Kaybeden İmparator [685-711]; 17. İlk Tasvir Kırıcılar [711-75]; 18. Irene [775-802]; İstanbul'da Kalan Bizans Anıtları; İmparatorlar Listesi; Kaynakça; Dizin ve Yer Adları Dizini'nden oluşmaktadır.

Büyük Constantinus [323'e kadar] başlıklı (31-47) 1. bölüm Eusebius'un "*De Vita Constantini*" adlı eserinden bir parça alıntı yaparak başlamaktadır. Bu başlık altında I Constantinus'un soy ağacı ve askeri kariyeri hakkında bilgiler verilerek *augustus* olarak tahta geçiş süreci Lactantius ve Eusebius'un eserleri göz önünde tutularak anlatılmakta; 28 Ekim 312'de Maxentius ile imparatorluk tarihi açısından Constantinus'u Atlantik'ten Adriyatik'e, Hadrianus Duvarı'ndan Atlas'a kadar bütün Avrupa'nın mutlak efendisi yaptığı için önemli bir yeri olan Milvius Köprüsü Savaşı'nın detayları üzerinde durulmaktadır. Constantinus'un bu savaşta mistik deneyimlerini Hıristiyanların Tanrısı'na borçlu olmakla birlikte Hıristiyanlık dinini *in toto* (tamamıyla) kucakladığı aktarılmaktadır.

* MA., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya, eminebilgic@akdeniz.edu.tr

İnancın Kabul Edilmesi [323-326] adlı 2. bölümde (47-56) 20 Mayıs ile 19 Haziran 325 tarihleri arasında üç yüz ya da daha fazla piskoposun katılımıyla bizzat imparator Constantinus başkanlığında gerçekleştirilen Hıristiyan Kilisesi'nin ilk Ekümenik Konsili olan Nikaia (İznik) Konsili ve Arius'un mahkûm edildiği neticelerinden bahsedilmektedir. Buna ilaveten İmparatoriçe Fausta'nın yazgısına dair bilgiler verilmektedir.

Konstantinopolis [326-337] başlığını taşıyan (56-71) 3. bölüm şehrin kuruluş hikâyesiyle başlatılmış ve anlatıda Constantinus'un şehre yeni bir yüz verme girişiminin nedenleri sıralanarak aslında imparatorluğun odak noktasının değişmez bir biçimde doğuya kaymış olduğu belirtilmektedir. Constantinus'un emriyle meydana "*Milion*" (*Birinci Kilometre Taşı*) ve *spina*'sına Apollon Tapınağı'na dikilmiş olan *Yılanlı Sütun*'un Delphoi'dan getirilip yerleştirildiği muazzam büyüklükte bir hipodrom (at meydanı) yapıldığından bahsedilmektedir. Bu başlık altında Constantinus'un otuz bir yıllık saltanatından sonra 22 Mayıs 337'deki ölümüne ve ardında imparatorluğu bıraktığı haleflerine de değinilmektedir.

Apostata (Dönme) Iulianus [337-363] adlı 4. bölümde (71-87) Constantinus'un oğlu Constantius'un neredeyse bütün yakın akrabalarını öldürterek elde ettiği imparatorluk döneminden yeğeni Iulianus'un bir iç savaş yapılmadan (Constantius öldüğü/öldürüldüğü için) tahta geçmesi aktarıldıktan sonra yanlış yola sapmış genç bir hayalci olarak betimlenen Iulianus'un Romalıları Hıristiyanlıktan arındırıp paganizmi canlandırma politikasından Perslere karşı çıktığı seferde düşman topraklarındaki ölümüne kadar meydana gelen olaylar başta Eusebius olmak üzere diğer yazarlardan da alıntı yapılarak irdelenmektedir.

5. bölüm *Kısıtlanmış İmparatorluk [363-395]* başlığı altında (87-102) Iulianus'un öldürülmesinden sonra düşman ülkesinde saltanat tacını üstlenen Iovianus'un Pers kralı II. Şapur ile neredeyse bütün kilit kalelerden vazgeçerek yaptığı aşağılayıcı anlaşma; Valentinianus'un yönetimi ve Doğu'dan sorumlu tuttuğu kardeşi Valens'in Gotlarla mücadelesi ve ölümü; Valentinianus'un eş *augustus* olarak atadığı oğlu Gratianus'un Gotlarla *foderati* yapması ve Theodosius'u eş *augustus*'luğa yükseltmesi; Theodosius'un on altı yıl süren saltanatı süresince istilacı ve iktidar gaspçılara karşı sergilediği siyasi ve dini politikası antik kaynak yorumlarıyla birlikte incelenmektedir.

Roma'nın Düşüşü [395-410] başlığıyla 6. bölümde (102-118) Büyük Theodosius'un ölümüyle oğulları Honorius ve Arcadius arasında ikiye bölünen imparatorluğun Batı Roması'nın seksen yıllık düşüşünün nedenleri verilirken Got lideri Alarik'le yapılan ihtilaflar, diplomasi arenasındaki görüşmeler ve üçüncü kez kuşatılan Roma'nın M.S. 410 yılında Alarik tarafından fethedilmesi üzerinde durulmaktadır.

Sapkınlardan ve Hunlardan [410-453] başlıklı 7. bölüm (118-135) imparatorluk içindeki kiliselerin fikir ve inanç ayrılıklarını ayrıntılı bir şekilde gözlemleyerek Attila'nın kardeşi Bleda'yla birlikte 434 yılında Hun tahtına çıkmasını; Romalıları *tributum* (haraç) ödemeye mahkûm etmesini ve Attila ile olan ilişkilerini E. Gibbon'dan ayrıntılı olarak aktarmaktadır. Bunun yanı sıra Attila'nın Roma'ya ilerlemesinin durdurulmasını Papa Büyük Leon'a atfedildiği de belirtilmektedir.

Batı Roma İmparatorluğu'nun Çöküşü [455-493] başlığını taşıyan 8. bölümde (135-152) Roma'nın dördüncü kez bir barbar ordusu olarak nitelendirilen Vandalların Kralı Geiserich tarafından ele geçirilişi; Doğu'da Hıristiyan bir Ortodoks olan I. Leon'un hükümdarlığının başlaması ele alınmaktadır. Ardından M.S. 468 yılında Doğu'nun Batı'ya karşı kayıtsız kalışıyla birlikte Geiserich üzerine yapılan başarısız seferi; Leon'un ardından imparator seçilen Zenon'un Vandal Savaşı'nı barışla neticelendirmesi; Zenon'a karşı imparatorluk gaspçılarının yarattığı karışıklığı; Got kralı Odoaker'in 4 Eylül 476'da Batı Roma İmpatoru Romulus Augustulus'u tahtan indirmesi anlatılmaktadır. Bunlara ilaveten antik kaynakların 487/488 yılında Ostrogot Theoderik'in tüm halkını İtalya'ya götürmesi ve Odoaker'i devirip ülkeyi imparatorluk ege-menliği altında Ostrogot kralı olarak yönetmesi hususunda hemfikir oldukları bildirilmektedir.

Iustinianus'un Yükselişi [493-532] adlı 9. bölüm (152-170) Zenon-Iustinianus arasındaki dönemden kısaca bahsettikten sonra Iustinianus'un tahta çıkışından Theodora ile olan evliliğine, hipodromda dört atlı araba yarışlarının fanatik taraftarlarından olan Maviler ve Yeşiller'in başlattığı Nika Ayaklanması'na ve Konstantinopolis'in gösterişli ve muazzam yapıları için yaptığı savurganlığa kadar detaylı bilgiler aktarmaktadır.

Belisarius [532-540] başlığı altında 10. bölümde (170-188) Iustinianus'un komutanı Belisarius'un özellikle askeri kariyeri üzerinde durularak *magister militum per orientem* rütbesiyle Perslere karşı elde ettiği başarılarından; Batı'yı yeniden imparatorluğa dâhil etmek için gerçekleştirilen seferlerinden; imparator Iustinianus, imparatoriçe Theodora ve eşi Antonina ile olan münasebetlerinden bahsedilmektedir.

Got Totila [540-549] başlıklı 11. bölüm (188-201) Büyük Pers (=Sasani) hükümdarı I. Hüsrev'in imparatorluğa karşı sergilediği tutumu; Belisarius'un Iustinianus'un kıskançlığına maruz kalarak yetkilerinin kısıtlanmasını; Got kralı Totila'nın hüküm sürmeye başlamasıyla Belisarius tarafından fethedilen İtalya topraklarının Gotlarca yeniden ele geçirilmesini anlatmaktadır.

12. bölüm *Iustinianus'un Son Yılları [549-565]* başlığında (201-219) Procopius'un "*Yüce ruhlu bir imparatorun izleyeceği en tabii yol, imparatorluğu genişletmek ve şanını artırmaktır*" sözleriyle başlamaktadır. Bu bölümde Iustinianus'un karısı Theodora'nın ölümüyle birlikte bir buhran yaşadığı; 544 yılında sapkınlığın üç belirgin tezahürünü "*Üç Bab*" olarak yasaklayan bir kararname çıkardığı; Belisarius'la aralarının açılması; Gotların üzerine seksen yaşının ortasında bir general olan Narses'i göndererek başarıyla sona erdirilen bir sefer örneği; toplanan yeni bir ekümenik konsili ve müzakerelerinin sonuçları; 14 Kasım 565 yılındaki ölümü ve yeğeni II. Iustinus'un imparatorluk tacını takması irdelenmektedir.

İnişe Geçiş [565-610] başlığıyla 13. bölüm (219-232) Bizans'ın gerek Avarlar, Lombardlar, Slavlar gerekse Pers akınlarıyla her taraftan saldırıya uğradığını II. Iustinus döneminden Phocas'ın Heracleius tarafından tahtan indirilip öldürülmesine kadar kayda değer olayları kronolojik ve yer yer ironik bir anlatımla sunmaktadır.

Birinci Haçlı Seferi [610-641] adlı 14. bölümde (232-254) Roma'nın iç karışıklardan sıyrılıp Heracleius Hanedanlığı'nın yönetiminin başladığı sıralarda Sasanilerin altın çağlarından birini yaşadığı Hüsrev'in hükümdarlığında Roma'ya meydan okuduğu ve Hüsrev'in generali Şahrbaraz tarafından Anadolu'nun birçok yerinin ele geçirilmesinin yanısıra Kudüs ve Şam'ın da kaybedilen topraklar arasında olduğu belirtilmekte; Heracleius ve Sasaniler arasındaki amansız savaşın Konstantinopolis'in kuşatılmasına kadar varan şiddetinin arttığı; Heracleius'un bütün imparatorluğu riske atarak Sasanilere karşı taarruza geçtiği ve muzaffer olduğu; Arap akınlarıyla çetrefilli mücadeleler yaşayan Sasani İmparatorluğu'nun 11 Şubat 641 yılında Halife Ömer tarafından son nefesini verdiği ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.

15. bölüm *Heracleius Hanedanı [641-685]* başlığı altında (254-267) Heracleius'un ölüm şeklinin varyasyonları ve hanedan mensubu kişiler hakkında bilgiler verilmekle birlikte Sasanileri tarih sahnesinden kaldırıp yerini sağlamlaştıran Müslümanlar ile Bizans arasında cereyan eden tarihsel olgulara işaret edilmektedir.

Burnunu Kaybeden İmparator [685-711] başlıklı 16. bölüm (267-282) Rhinometos (Kesik Burun) lakaplı II. Iustinianus'un saltanata geçmesinden sonra 12 yıllık yönetiminin burnu ve dili kesilerek sürgüne gönderilmesiyle sonuçlandığını; kaybettiği imparatorluk ergüvanını sırasıyla yerine geçen Leontius ve Tiberius'u ölüm cezasına çarptırarak yeniden ele geçirmesini; Hazar kağanı Ibuzir'un kız kardeşi olan ve aynı zamanda Bizans tahtına çıkan ilk yabancı (barbar) imparatoriçe olan Theodora'ya yönelik aşkı; 4 Kasım 711'de kırk iki yaşında müstakbel gaspçısı Philippicus tarafından tek bir darbeyle başının gövdesinden ayrılmasına kadarki hâkimiyetini detaylıca tasvir etmektedir.

İlk Tasvir Kırıcılar [711-775] adlı 17. bölümde (282-297) 711-717 yılları arasında imparatorluk yönetiminde en fazla iki yıl kalabilen üç imparatorun (Philippicus Bardanes, II. Anas-

tasius ve III. Theodosius) ardından Ayasofya'da tacı giyen Suriye kökenli III. Leon'un tarihteki ünü ve başarıları; karşısında yer aldığı yeni ve devrimci bir öğreti olan ikonoklazizmin (tasvir kırıncılık) Bizans din sahnesinde aniden beliriş, yaygınlaşması ve bu öğretiye karşı sergilenen politika; 741 yılındaki ölümünden sonra oğlu ve halefi V. Constantinus Copronymus'un 775'e kadar olan iktidarının tasvir düşmanlığı nedeniyle askeri başarılarının göz ardı edildiği izah edilmektedir.

Irene [775-802] başlığını taşıyan son bölümde (297-310) ise Constantinus Copronymus'un oğlu IV. Leon'un beş yıl kadar kısa süren egemenliğinden sonra karısı Irene'nin imparatorluk yönetimde etkin bir rol üstlenmesine; hırsının oğlu Constantinus'u hapse attıracak kadar ileri gitmesine; oğlu ile arasındaki iktidar mücadelesinden galip çıkarak imparatorluğu yöneten ilk hükümdar kadın oluşuna ve bütün bunların Bizans dünyasına yansımalarına değinilmektedir.

Çalışmada, yazarın Bizans'ın erken dönemlerinden hangi anıtlarının kaldığını kısa tanımlamalarla yaptığı *İstanbul'da Kalan Bizans Anıtları* bölümüne (311-315), Diocletianus'tan Irene'ye kadar hüküm süren *İmparatorlar Listesi*'ne (315-317), antik kaynak ve modern literatürden oluşan *Kaynakça* (317-322), *Dizin* (322-329) ve *Yer Adları Dizini*'ne (329-330) yer verilmektedir. Kitap, metinde geçen yirmi beş resmin arka arkaya sıralanmasıyla son bulmaktadır.